

Edmond en Jules de Goncourt. *God, geld en seks*. Gekozen, vertaald en bezorgd door Edu Borger. De Arbeiderspers

Van de gebroeders Edmond en Jules de Goncourt (1822-1896 en 1830-1870) lezen we eigenlijk nog alleen het *Journal*. Hun romans en toneelstukken, hun kunstkritieken en studies over de achttiende eeuw zijn verdwenen in de literatuurgeschiedenis. Anders ligt dat met de duizenden bladzijden van het dagboek dat zij sinds 1851 gezamenlijk bijhielden (maar alleen Jules voerde - tot aan zijn dood in 1870 - de pen) en dat daarna door Edmond in zijn eentje werd voortgezet. Van de overpeinzingen, de observaties, de roddel, de anekdoten en de gesprekken die erin zijn opgetekend gaat nog altijd een onverwoestbare aantrekkingskracht uit.

Wie iets wil snappen van het Franse literaire leven in de tweede helft van de vorige eeuw, kan moeilijk om dit dagboek heen. Bijna iedereen die destijds iets te betekenen had in de letteren komt erin voor: schrijvers, uitgevers, journalisten, vergezeld van een onafzienbare stoet echtgenoten, maîtresses, hoeren, mondaine relaties en familieleden. Grote meesters en kleine krabbelaars, bekenden en onbekenden passeren de revue, om ten prooi te vallen aan een commentaar waarvan de vaak malicieuze openhartigheid pas in 1956 ten volle zichtbaar werd, toen de Académie Goncourt eindelijk het ongcensureerde geheel vrijgaf voor publicatie.

In het voorwoord bij zijn laatste roman *Chérie* (1884) noemt Edmond de Goncourt het dagboek, mede namens zijn overleden broer, 'notre livre préféré entre tous'. Dat het nu de rest van hun oeuvre overvleugeld heeft, lijkt dus niet meer dan rechtvaardig. Toch hoeft er niet aan te worden getwijfeld dat het dagboek voor de beide auteurs ook heeft gediend ter preparatie van hun romans. Als verklaarde 'realisten' documenteerden zij zich uitvoerig alvorens met schrijven te beginnen. Ook hun directe omgeving bleek daarbij een bruikbare bron van materiaal.

Het bekendste voorbeeld is vermoedelijk *Germinie Lacerteux* (1864), een roman gebaseerd op het treurige leven van hun eigen dienstmeisje. Na haar dood kwamen de broers erachter dat zij een geheim dubbelleven had geleid, vol drankmisbruik en morsige erotiek. In het dagboek omschrijft Jules de Goncourt deze ontdekking als 'de grootste schok van mijn leven'. En hij voegt eraan toe: 'Voor de rest van ons leven is er wantrouwen in onze geest geslopen ten aanzien van heel het vrouwelijk geslacht. De dubbele bodem van de vrouwelijke ziel, de uitzonderlijke vindingrijkheid en dat volmaakte talent om te liegen hebben ons met ontzetting vervuld'.

De passage is opgenomen in de algemene selectie uit het *Journal*, die in 1985 werd vertaald door Leo van Maris. Het gemelde 'wantrouwen' komt royaal tot uiting in de nieuwe - meer thematische - selectie, die nu in de vertaling van Edu Borger is gepubliceerd onder de schaamteloos naar commercieel succes lonkende titel *God, geld en seks*.

'Het is verbazingwekkend - en de mannen lijken er vijftig jaar over te doen om erachter te komen - hoezeer de vrouwen hun geslacht als een broodwinning beschouwen', lezen we bijvoorbeeld. Of: 'Het theater is het boek van de vrouw; wat de zinnelijkheid van haar emoties en het materialistische van haar wezen bewijst'. Elders typeren de Goncourts een nichtje, in wie zij 'misschien dé vrouw' wensen te

zien, als 'een nul met een hoepelrok'. Geen wonder dat een fabrikant van kunstvrouwen ('met een huid die je kunt indrukken en die dan weer omhoogkomt, een tong die vijf minuten lang beweegt en uitsteekt, rollende ogen, niet van echt te onderscheiden haartjes en verder vochtigheid en warmte') door hen wordt geprezen als een 'weldoener' en een 'bevorderaar van de goede zeden'.

In de praktijk waren zij niettemin aangewezen op echte vrouwen van vlees en bloed, in weerwil van een onmiskkenbare misogynie die zij deelden met tijdgenoten als Flaubert en Baudelaire en die vast niet alleen aan dat arme dienstmeisje te wijten was. Vél tijd hebben de broers, die allebei bewust ongehuwd bleven, overigens niet aan hun minnaressen besteed. 'De liefde kost ons vijf uur per week, van zes tot elf uur, en geen gedachte ervoor of erna', schrijven zij met evenveel precisie als bravoure in het dagboek. Een bekentenis die enigszins wordt ontkracht door wat zij elders opmerken naar aanleiding van de liefdesdaad zelf: 'Ons lichaam en onze geest zijn de dag erna onbeschrijflijk grijs en het leven lijkt ons dan smakeloos als slechte wijn. Na wat gebeweeg en wat onstuimigheid maakt een enorme verveling zich van ons meester'.

Bij alle overdrijving spreekt uit zulke passages een diepe ontgoocheling, die zich ook uitstrekt tot het politieke en maatschappelijke leven van hun tijd. Alle 'karakter' ontbreekt daaraan in hun ogen: het geld en de middelmaat regeren. 'Aan de top de oplichters die de macht hebben - in het midden de getemde kruideniers - en beneden het volk dat dat hele fraaie gezelschap op een goede dag in één hap zal verslinden'. Van enige fiducia in een betere wereld na dat bloedige banket is echter geen sprake. Daarvoor hebben de Goncourts, een enkele oprisping van medelijden ten spijt, toch te weinig sympathie voor het 'canaille'. Dat het volk ergens met een vrouw wordt vergeleken ('Ze houdt alleen van onzin, bedrog en opschepperij') mag in dit verband veelzeggend heten.

Net als de hevig bewonderde Balzac verlangden zij terug naar de wereld van het *Ancien Régime*, die zij in hun historische studies weer tot leven trachtten te wekken. Een wereld met een libertijnse saloncultuur en met meer reële vrijheid dan democratie en *fraternité* volgens hen ooit zouden brengen. In de Franse Revolutie, met haar eliminatie van 'het respect voor de maatschappelijke ongelijkheden', zagen zij slechts de aanvang van het regime van de 'afgunst'. 'De Geschiedenis! Revoluties! Een affiche die altijd het tegendeel vertelt van wat er zich op het toneel afspeelt', constateren zij wereldwijs.

Het zijn opinies die in de negentiende eeuw meer konden worden vernomen. Bij een eerdere - romantische - generatie namen ze niet zelden de vorm aan van een opstandig *mal du siècle*, waarin God en wereld met lyrisch geweld werden vervloekt. De Goncourts zijn minder geneigd tot de poëzie van de revolte; hun specialisme is de lucide illusie. Hoogstens vragen zij zich af waarom te midden van alle wereldverbeteraars nog niet iemand is opgestaan, die pleit voor het einde van de mensheid 'door middel van het afzien van voortplanting of anders, voor haastige lieden, door het zoeken naar en het bedenken van de aangenaamste zelfmoordmethode'.

Typerend is dat zij zich zelf niet op deze mooie taak storten. Liever laten zij hun 'analytische' blik los op de verloedering die zij alom ontwaren, zich tegelijkertijd verschansend in het esthetische bastion van de literatuur. Maar ook daarvan zien zij

de muren wankelen; de commercie dringt - met name via de journalistiek - steeds dieper in de letteren door, de belangeloze, onvoorwaardelijke overgave aan de kunst wordt steeds meer een zeldzaamheid. Alleen zij zelf en een enkele vriend als de 'academische wilde' Flaubert houden de fakkel nog brandend.

Hun kracht ontlene zij, naar eigen inzicht, niet in de laatste plaats aan het feit dat zij als broers met z'n tweeën zijn. Over die twee-eenheid schrijven ze in het dagboek met geveinsde objectiviteit: 'Ze steunen op elkaar, waarbij ze elkaar versterken, tegen elkaar gestut en zonder de behoefte veel onder de mensen te komen en zich bloot te geven omdat zij hun hart in zichzelf uitstorten; een tweevleugelige kanonskogel die als één geheel voortvliegt, zelfs wanneer hij een bocht maakt'. Ook de band tussen man en vrouw legt het hiertegen af, meent Edmond na de dood van Jules.

Als een tweeledige godheid moeten de Goncourts zich boven bijna alles en iedereen verheven hebben geacht, immuun voor de ontluisterende zwakheden die zij bij anderen altijd feilloos weten te traceren, begiftigd met het zeldzame vermogen 'de vinger te leggen op alle draden die de marionet doen bewegen'. Het blijkt desondanks een wankel evenwicht te zijn. In de romans lukt het hun nog wel buiten schot te blijven, doordat zij zich slechts wagen aan excursies naar de lagere klassen waarvan zij de deerniswekkende pathologie op hygiënische afstand en in een verantwoord 'artistiek' proza ontleden. De grote alles onthullende roman over de hogere klassen waartoe zij zelf behoorden, bleef daarentegen ongeschreven.

In het dagboek vindt men er wél de ingrediënten voor. En dan blijft van de godgelijke verhevenheid niet veel over. Voor de twintigste-eeuwse lezer bestaat de analytische luciditeit van de Goncourts vooral hieruit, dat zij op papier geen blad voor de mond nemen. We leren hen kennen met al hun dwaasheden en *partis pris*, hun onbegrip over het gebrek aan succes bij het grote publiek, hun jaloezie op fortuinlijker collega's als Zola (die zij verwijten met *hun* ideeën aan de haal te zijn gegaan), hun afgrondelijke wrok jegens de vrouw, de geschiedenis en het Opperwezen.

Aanleiding tot politiek correcte ergernis is er in overvloed, zeker bij deze selectie. Wie daar snel last van heeft, kan *God, geld en seks* beter mijden. Wat heeft het tenslotte voor zin je ook nog eens uit het graf te laten kwetsen? Maar wie niet zo gebukt gaat onder anachronistische bevangenheid zal eerder in de lach schieten bij alle - vaak grappig verwoorde - enormiteiten. En tegelijkertijd ontdekken wat het *Journal* van de gebroeders de Goncourt zijn grootste attractie verleent: de unieke kans die het biedt om een indiscrete blik te werpen op de mentale huishouding van twee typisch negentiende-eeuwse zonderlingen, voor wie binnen de begrenzing van hun dagboek blijkbaar geen enkele restrictie van morele of conventionele aard verplicht is geweest.

(NRC Handelsblad, 17-1-1997)